

การศึกษาระบบบรรณาการเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวน
ค.ศ. 1271-1368 (พ.ศ. 1814-1911)

หลัวเจียเหว่ย*

คณะกรรมการศึกษานานาชาติ มหาวิทยาลัยหนานหนิงนอร์มอล

อีเมล : 224516551@qq.com

ลู่อี้เฉียว**

สาขาวิชาภาษาจีน ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

อีเมล : lusiqiao06@gmail.com

รับบทความ: 3 มีนาคม 2568

แก้ไขบทความ: 8 มิถุนายน 2568

ตอบรับบทความ: 19 มิถุนายน 2568

บทคัดย่อ: การศึกษาระบบบรรณาการเพื่อความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวนช่วงปี ค.ศ. 1271-1368 (พ.ศ. 1814-1911) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ระบบบรรณาการเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวน และ (2) บทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ โดยอาศัยการวิเคราะห์ข้อมูลทางประวัติศาสตร์จากพงศาวดารจีน และเอกสารโบราณที่เกี่ยวข้อง การศึกษาได้พิจารณาความเชื่อมโยงระหว่างระบบบรรณาการกับปัจจัยสำคัญ ได้แก่ (1) ระบบการคมนาคมในสมัยราชวงศ์หยวน (2) ระบบบรรณาการในสมัยราชวงศ์หยวน (3) รูปแบบทางการค้าขายระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวน (4) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศในราชวงศ์หยวน และ (5) ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของราชวงศ์หยวน ผลการศึกษาพบว่า ระบบบรรณาการเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวน นำมาซึ่งบริบทของการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง ระบบคมนาคมขนส่งมีการติดต่อสื่อสารแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ รูปแบบการส่งเครื่องราชบรรณาการที่มีลักษณะเฉพาะในการเจริญสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศ เชื่อมโยงถึงรูปแบบการค้าขายระหว่างประเทศที่หลากหลาย ซึ่งความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนทางศาสนา ศิลปะ วิทยาการ และเทคโนโลยี และนำมาซึ่งนโยบายต่างประเทศที่เปิดกว้าง กฎระเบียบทางธุรกิจที่เอื้อต่อการค้า และระบบการคมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพ แม้ว่าจะมีจุดเริ่มต้นจากการขยายอำนาจด้วยระบบบรรณาการ แต่ในที่สุด ได้นำไปสู่การเชื่อมโยงระหว่างโลกตะวันออกและตะวันตกอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งผลจากการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวได้สืบเนื่องพัฒนาต่อ ยอดทางอารยธรรมมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: ราชวงศ์หยวน; ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ; เส้นทางสายไหม; ระบบบรรณาการ

* First Author

E-mail address: 224516551@qq.com

** Corresponding Author

Email address: lusiqiao06@gmail.com

The Tributary System for Foreign Relations during the Yuan Dynasty (1271-1368 AD) (B.E. 1814-1911)

Luo Jiewei

School of International Education, Nanning Normal University

E-Mail: 224516551@qq.com

Lu Siqiao

Chinese Section, Eastern Languages Department, Faculty of Humanities, Kasetsart University

E-Mail: lusiqiao06@gmail.com

Received: 3rd March 2025

Revised: 8th June 2025

Accepted: 19th June 2025

Abstract: The Tributary System for Foreign Relations during the Yuan Dynasty, 1271-1368 (B.E. 1814-1911), Objectives: This study aims to investigate: (1) the tributary system for foreign relations during the Yuan Dynasty, and (2) its significant role in international relations. Methodology this research employs the analysis of historical data from Chinese chronicles and relevant ancient documents. Scope of Study: The study considers the interconnectedness between the tributary system and key factors, including: (1) the transportation system during the Yuan Dynasty; (2) the tributary system during the Yuan Dynasty; (3) the patterns of international trade during the Yuan Dynasty; (4) international cultural relations during the Yuan Dynasty; and (5) key factors promoting the foreign relations of the Yuan Dynasty. Findings: The study reveals that the tributary system for foreign relations during the Yuan Dynasty brought about a context of development and change. The transportation system facilitated international communication and exchange. The unique characteristics of the tribute missions fostered amicable international relations, which were linked to diverse patterns of international trade. This led to cultural exchanges in religion, art, science, and technology, and fostered an open foreign policy, business regulations conducive to trade, and an efficient transportation system. Despite its origins in the expansion of power through the tributary system, it ultimately led to a significant connection between the East and the West, the effects of which have continued to develop and build upon civilization to the present day.

Keywords: Yuan Dynasty; Foreign relations; Silk Road; Tributary system

朝贡体系视阈下的元代对外关系研究（1271-1368）¹

罗婕维

南宁师范大学国际教育学院

电子邮箱: 224516551@qq.com

陆思桥

泰国农业大学人文学院东方语言系中文专业

电子邮箱: lusiqiao06@gmail.com

收稿日期: 2025 年 03 月 03 日 修回日期: 2025 年 06 月 08 日 接受日期: 2025 年 06 月 19 日

摘要: 朝贡体系视阈下的元代对外关系研究（1271-1368 年）本研究旨在探讨：（1）元朝时期的对外朝贡体系；（2）朝贡体系在国际关系中的关键作用与深远影响。通过分析中国编年史及相关古代文献中的历史资料展开系统研究，研究聚焦于朝贡体系与以下关键要素之间的关联性：

（1）元朝交通系统；（2）元朝朝贡体系及其运作；（3）元朝时期的国际贸易模式；（4）元朝与其他国家之间的文化交流关系；（5）推动元朝对外关系发展的关键因素。研究表明：元朝建立起制度化、网络化的朝贡体系，显著重塑了欧亚大陆的互动格局。元代发达的交通体系强化了中外的物质与人员流通，而制度化的朝贡礼仪则深化了政治互信，稳定了区域外交结构。与此同时，朝贡体制与多样化的国际贸易互为补充，推动了宗教、艺术、科技与医疗等领域的跨文化传播与融合。元朝由此构建起一套前瞻性的对外政策体系与高效的贸易—运输机制，奠定了全球联动的雏形。尽管该体系最初旨在体现中国的宗主地位与权力投射，但实际上却创造了东西方文明交流的新局面，建立起持续影响后世的国际交往范式，为当代全球多边合作与文明互鉴提供了历史镜鉴与制度启发。

关键词: 元代；对外关系；丝绸之路；朝贡体系

¹ 本文系 2025 年度广西高校中青年教师科研基础能力提升项目（2025KY0430）“元代中泰关系研究”的阶段性研究成果。

บทนำ

ในช่วงระหว่างปี ค.ศ. 1271-1368 ราชวงศ์หยวน (元朝) ได้สถาปนาตนเองเป็นจักรวรรดิที่มีอาณาเขตกว้างขวางที่สุดในประวัติศาสตร์จีน โดยขยายขอบเขตการปกครองจากทิศตะวันออกจรดทะเลญี่ปุ่น ทิศใต้จรดทะเลจีนใต้ ทิศตะวันตกครอบคลุมเทือกเขาเทียนชาน (Tianshan Mountains)² ในเอเชียกลาง และทิศเหนือครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของแมนจูเรียและไซบีเรียตอนใต้ รวมถึงทะเลสาบไบคาล (Lake Baikal)³ กล่าวได้ว่า ราชวงศ์หยวนได้รับการสถาปนาโดยชนชาติมองโกลซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อย การครอบครองผืนแผ่นดินจีนอันกว้างใหญ่ในยุคสมัยนั้นจึงนำมาซึ่งความจำเป็นในการบริหารจัดการผู้คนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้ราชวงศ์หยวนให้ความสำคัญกับการสร้างปฏิสัมพันธ์กับโลกภายนอก ในช่วงเวลานั้น ได้ปรากฏความสัมพันธ์ในด้านการแลกเปลี่ยนทางการค้า วัฒนธรรม และการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต ซึ่งกิจการต่าง ๆ เหล่านี้ได้รับการพัฒนาและขยายให้เติบโตอย่างต่อเนื่องตลอดจนประสบความสำเร็จอย่างโดดเด่น ราชวงศ์หยวนยังได้ต่อยอดและพัฒนาเส้นทางสายไหมทั้งทางบกและทางทะเลให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยอาศัยรากฐานความสำเร็จตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังและซ่ง ส่งผลให้ความสัมพันธ์ทางการค้า และวัฒนธรรมระหว่างประเทศในยุคนี้มีความเจริญรุ่งเรืองอย่างไม่เคยเป็นมาก่อนในราชวงศ์ใด สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของราชวงศ์หยวนในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (Shi Yuntao, 2019)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) ระบบบรรณาการเพื่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวน และ (2) บทบาทสำคัญของเส้นทางการขนส่งที่มีต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในระบบบรรณาการผ่านการบันทึกในพงศาวดารจีน เอกสารโบราณในสมัยราชวงศ์หยวน และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยวิเคราะห์ผ่านเส้นทางสายไหมทางบกกับเส้นทางสายไหมทางทะเล ระบบบรรณาการ และความสัมพันธ์ทางการค้าขายในราชวงศ์หยวนเป็นหลัก

ระบบการคมนาคมในสมัยราชวงศ์หยวน : พัฒนาเส้นทางสายไหมทางบกและทางทะเล

เส้นทางการเชื่อมต่อระหว่างโลกตะวันตกและตะวันออกในยุคโบราณเผชิญกับความท้าทายอย่างยิ่ง อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านการคมนาคมและนโยบายการปิดประเทศ นับตั้งแต่ก่อนคริสตกาล ราชวงศ์หยวนได้เริ่มพัฒนาเส้นทางการติดต่อในหลากหลายรูปแบบ กระทั่งในสมัยจักรพรรดิฮั่นอู่ (汉武帝)⁴ เมื่อ 138 ปีก่อนคริสตกาล ได้มีการเปิดใช้เส้นทางสายไหมอย่างเป็นทางการ ซึ่งนอกจากจะเป็นเส้นทางการค้าที่สำคัญแล้ว เส้นทางนี้ยังถูกใช้เพื่อเผยแพร่ศาสนาและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างโลกตะวันตกและโลกตะวันออก รวมถึงแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในการพัฒนาระหว่างกันอย่างกว้างขวาง เช่น จีนได้เรียนรู้พุทธศาสนา การทำน้ำตาลจากอ้อย และการใช้ฝ้ายทำเครื่องนุ่งห่มจากอินเดีย การทำเหล้าองุ่นจากอัฟกานิสถาน ในทางกลับกัน ความรู้ในด้านศิลปะ วัฒนธรรม และอารยธรรมจากประเทศจีนก็ถูกเผยแพร่สู่โลกภายนอกเช่นกัน เช่น การเลี้ยงไหม การหลอมเหล็ก การทอผ้า การทำกระดาษ การดื่มชา งานช่างฝีมือ ดนตรี ระบาย เป็นต้น โดยเส้นทางสายไหมนี้เชื่อมต่อผ่านอินเดียไปยังทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและรุ่งเรืองอย่างยิ่งในสมัยราชวงศ์ถัง กล่าวว่าการล่มสลายของราชวงศ์ถังและความขัดแย้งภายในภูมิภาคยูเรเชีย (Eurasia) ซึ่งเป็นผืนแผ่นดินขนาดใหญ่ที่รวมทวีปยุโรปและทวีปเอเชียเข้าไว้ด้วยกันทางประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการค้า การอพยพ และการปฏิสัมพันธ์ระหว่างโลกตะวันตกและตะวันออกมาเป็นเวลานาน โดยมีเส้นทางสายไหม ซึ่งความขัดแย้งภายในภูมิภาคยูเรเชีย ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมการติดต่อสื่อสารที่ต้องอาศัยเส้นทางบกได้ชะงักลงในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10 ถึง 12 (Shi Yuntao, 2019)

² เทือกเขาสำคัญในเอเชียกลางที่ทอดตัวผ่าน ประเทศจีน คาซัคสถาน คีร์กีซสถาน และอุซเบกิสถาน โดยเป็นส่วนหนึ่งของระบบเทือกเขาที่เชื่อมต่อระหว่าง เทือกเขาฮิมาลัย เทือกเขาอัลไต

³ ทะเลสาบน้ำจืดที่เก่าแก่และลึกที่สุดในโลก ปัจจุบันตั้งอยู่ในไซบีเรียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปัจจุบันคืออาณาเขตของประเทศรัสเซีย

⁴ หนึ่งในจักรพรรดิที่ยิ่งใหญ่ที่สุดแห่งในประวัติศาสตร์จีน ราชวงศ์ฮั่นตะวันตก (206 ปีก่อนคริสตกาล – ค.ศ. 9) พระองค์ทรงครองราชย์นานถึง 54 ปี (141-87 ปีก่อนคริสตกาล) และเป็นผู้ทำให้จักรวรรดิฮั่นเจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุด ทั้งทางการทหาร การปกครอง และวัฒนธรรม

ภายหลังปี ค.ศ. 1206 เจงกีสข่าน (成吉思汗)⁵ สามารถรวบรวมชนเผ่ามองโกลที่กระจัดกระจายให้เป็นปึกแผ่น และขยายอาณาเขตไปจนถึงยูเรเชีย แม้ว่าการขยายอำนาจดังกล่าวจะมาพร้อมกับการสู้รบและการเสียเลือดเนื้อ แต่การรวมกลุ่มของเผ่าอำนาจการปกครองต่าง ๆ ภายใต้อิทธิพลของราชวงศ์หยวน ทำให้สามารถก้าวข้ามอุปสรรคในการติดต่อกันระหว่างพื้นที่ไปได้ ด้วยเหตุนี้ เส้นทางสายไหมทางบกซึ่งประกอบด้วยเส้นทางผ่านทะเลทรายและเส้นทางผ่านทุ่งหญ้าจึงได้รับการเปิดใช้ควบคู่กัน ซึ่งแตกต่างจากในสมัยราชวงศ์ฮั่นและถังที่ใช้เพียงเส้นทางเดียว (Xiang Da, 2012) อันเป็นการอำนวยความสะดวกให้แก่การเดินทางบนเส้นทางสายไหมทางบกมากยิ่งขึ้น ราชวงศ์หยวนได้สืบทอดและพัฒนาระบบการสื่อสารและขนส่งต่อเนื่องมาจากสมัยราชวงศ์ซ่ง ซึ่งประกอบด้วยสถานีพักม้า (驛站) หรือที่เรียกในภาษามองโกลว่า “จ้านซือ” โดยมีจำนวนมากกว่า 1,500 แห่ง กระจายอยู่ตามเส้นทางต่าง ๆ ทั่วอาณาเขตในยุคราชวงศ์หยวนตอนต้น ครั้นถึงรัชสมัยจักรพรรดิคุบไลข่าน (忽必烈)⁶ จำนวนสถานีพักม้าได้เพิ่มขึ้นเป็นมากกว่าหมื่นแห่ง (Wu Yungaowa, 2017) ทำให้นักเดินทางจากต่างแดนที่เดินทางบนเส้นทางสายไหมนี้ มีที่พักแรม มีอาหาร และมีน้ำดื่มอย่างเพียงพอ (Song Lian, 1976) นอกจากนี้ ราชวงศ์หยวนยังได้ออกกฎหมายและจัดตั้งเจ้าหน้าที่ประจำตามสถานีพักม้า เพื่อรักษาความปลอดภัยและอำนวยความสะดวกแก่พ่อค้าวานิชหรือนักการทูตชาวต่างชาติที่เดินทางมายังประเทศจีน ในยุคราชวงศ์หยวนตอนต้น นักเดินทางจากทวีปยุโรปได้เดินทางมาถึงประเทศจีนผ่านเส้นทางสายไหมทางบก อิบนุ บัตตุตา (Ibn Battuta) นักสำรวจชาวอาหรับที่มีชื่อเสียงที่สุดในโลก ซึ่งเคยเดินทางมายังประเทศจีน ได้บันทึกการผจญภัยในหนังสือ “Rihla” (ตามคำสั่งของสุลต่านแห่งโมร็อกโก) เป็นเอกสารที่เล่าจากประสบการณ์ที่พบเจอถึงเรื่องราวสำคัญในศตวรรษที่ 14 ซึ่งบันทึกไว้ว่าภูมิภาคยุโรปตะวันออกสามารถหาซื้อวัตถุดิบจากประเทศจีนได้หลากหลายชนิด เช่น ผ้าไหมและเครื่องเคลือบเซรามิก นักเดินทางผู้มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่ง มาร์โคโปโล (Marco Polo) ได้เดินทางมายังประเทศจีนเมื่อปี ค.ศ. 1271 และได้เขียนบันทึกขึ้นที่มีชื่อว่า “บันทึกการเดินทางของมาร์โคโปโล” ซึ่งมีส่วนสำคัญในการทำให้ชาวยุโรปได้รู้จักประเทศจีนมากยิ่งขึ้น

ในขณะเดียวกัน เส้นทางทางทะเลในสมัยราชวงศ์หยวนก็ได้รับการพัฒนาไปอีกขั้นเช่นเดียวกับเส้นทางสายไหมทางบก แม้ว่าชาวมองโกลจะไม่ชำนาญการสู้รบทางทะเล แต่พวกเขาก็ไม่หยุดที่จะเรียนรู้และฝึกฝนทางด้านยุทธนาวี ดังที่บันทึกไว้ใน “พงศาวดารราชวงศ์หยวน” (元史) ว่าทหารม้ามองโกลมีความสามารถในการรบภาคพื้นดินและมักได้รับชัยชนะ แต่กลับไม่สามารถต่อกรกับกองทัพเรือของราชวงศ์ซ่งได้ ทำให้ต้องนำความเชี่ยวชาญของกองทัพเรือราชวงศ์ซ่งมาศึกษาเพื่อสร้างเรือรบและฝึกฝนทหารเรือ จนกระทั่งสามารถเสริมสร้างศักยภาพในการรบทางเรือได้ (Song Lian, 1976) การเรียนรู้ทักษะการรบทางเรือจากราชวงศ์ซ่งถือเป็นการวางรากฐานสำหรับการบุกเบิกเส้นทางสายไหมทางทะเลผ่านปฏิบัติการทางเรือขนาดใหญ่ นอกராชาอาณาจักร เพื่อขจัดอุปสรรคที่กีดขวางเส้นทางการขนส่งทางทะเล ราชวงศ์หยวนได้สืบทอดนโยบายการส่งเสริมการค้าทางทะเลจากราชวงศ์ซ่งและเปิดใช้เส้นทางทะเลเดิมอีกครั้ง ซึ่งประกอบด้วย 3 เส้นทางหลัก ได้แก่ (1) เส้นทางที่เชื่อมต่อกับภูมิภาคตะวันตก (2) เส้นทางที่เชื่อมต่อกับภูมิภาคเอเชียตะวันออก และ (3) เส้นทางที่เชื่อมต่อกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามบันทึกทางประวัติศาสตร์ ในสมัยราชวงศ์หยวนมีรัฐมากกว่า 50 รัฐที่ทำการค้าขายกับราชสำนักหยวนผ่านเส้นทางเหล่านี้ เช่น ประเทศในแอฟริกาเหนือและทะเลแดงซึ่งอยู่ห่างไกลที่สุดทางฝั่งตะวันตก รีกิว คาบสมุทระเกาหลี และญี่ปุ่นซึ่งอยู่ในแถบเอเชียตะวันออก ส่วนพุกาม อันนัม และจามปาอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในด้านการบริหารจัดการเส้นทางทางทะเล ราชวงศ์หยวนให้ความสำคัญกับการค้าทางทะเลเป็นอย่างยิ่ง โดยสืบทอดระบบศุลกากรทางทะเลจากราชวงศ์ซ่ง และปรับปรุงกฎระเบียบกรมศุลกากรของจีนที่เรียกว่า “ซือปั๋วซือ” (市舶司) ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

⁵ เจงกีสข่าน (ประมาณ ค.ศ. 1162–1227) เป็นผู้ก่อตั้งและผู้นำสูงสุดของจักรวรรดิมองโกล ซึ่งกลายเป็นจักรวรรดิที่แผ่ขยายใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์โลกติดต่อกัน

⁶ คุบไลข่าน (ค.ศ. 1215–1294) เป็นจักรพรรดิองค์สำคัญของ จักรวรรดิมองโกล และผู้สถาปนาราชวงศ์หยวน (ค.ศ. 1271–1368) ในจีน เป็นหลานชายของ เจงกีสข่าน ผู้ก่อตั้ง จักรวรรดิมองโกล และเป็นหนึ่งในผู้นำที่ทรงอำนาจที่สุดในประวัติศาสตร์โลก

โดยจักรพรรดิคุปโล่ข่านได้จัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดเก็บภาษีศุลกากรภายใต้ชื่อ “ซือปั๋วซือ” ตามเมืองท่าสำคัญ มีการออกกฎระเบียบที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และจัดตั้งเจ้าหน้าที่ดูแลจัดเก็บภาษีทางน้ำโดยเฉพาะ อีกทั้งยังเน้นส่งเสริมและควบคุมการค้าทางทะเลตามเมืองท่ากวางโจว หิงโป เฉวียนโจว หางโจว เซี่ยงไฮ้ และอื่น ๆ รวมทั้งสิ้น 7 แห่ง และยังได้จัดตั้งหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ดูแลภาษีทางน้ำเพิ่มเติมที่เมืองไห่หนาน (Song Lian, 1976) นอกจากนี้ ยังมีการออกกฎระเบียบเพื่อบริหารจัดการการค้า การขนส่งสินค้า และความปลอดภัยสำหรับการเดินเรือค้าขายทางทะเล อีกทั้งยังได้จัดตั้งจุดพักเรือระหว่างเส้นทาง โดยเลือกประเทศใกล้เคียงเป็นที่ตั้ง เช่น เกาหลีและอินเดีย ซึ่งทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับประเทศอื่น ๆ แทนราชสำนักหยวนในสมัยราชวงศ์หยวน การเดินเรือได้มีการพัฒนาอย่างมาก รวมถึงเทคนิคการต่อเรือที่ก้าวหน้าที่สุดในโลก มาร์โคโปลโลได้บันทึกสภาพของเรือการค้าว่าเป็นเรือใบมีสองชั้นประกอบด้วยห้องพักอาศัยประมาณ 50-60 ห้องสำหรับผู้ค้าและลูกเรือ มีขนาดกว้างขวางพอสมควร ตัวเรือทอด้วยน้ำมันละหุ่งผสมกับน้ำมันพืช ทำให้สามารถทนน้ำได้เป็นอย่างดี บนเรือมีลูกเรือจำนวน 200 คน สามารถขนส่งพริกไทยดำได้มากถึง 5,000-6,000 ตัน (担)⁷ สินค้าต่าง ๆ เช่น ผ้าไหม เครื่องเคลือบดินเผา สมุนไพร และสินค้าอื่น ๆ อีกมากมายจากประเทศจีนได้ถูกจำหน่ายไปยังต่างประเทศ ในทางกลับกัน สินค้าจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ เอเชียตะวันตก รวมถึงแอฟริกาและยุโรปก็ถูกขนส่งเข้ามายังประเทศจีนโดยผ่านเส้นทางสายไหมทางทะเลเช่นกัน

ระบบบรรณาการในสมัยราชวงศ์หยวน

ระบบบรรณาการในสมัยราชวงศ์หยวนได้สถาปนาบนพื้นฐานของอำนาจทางทหาร ในปีค.ศ. 1271 คุปโล่ข่านได้ประกาศสถาปนาราชวงศ์หยวนอย่างเป็นทางการ โดยอิงอาศัยธรรมเนียมปฏิบัติและอิทธิพลทางความคิดของลัทธิขงจื๊อที่เน้นสถานะความเป็นศูนย์กลางอำนาจและอารยธรรมของจักรวรรดิจีนเหนือรัฐอื่น (พิญ บุษบก และ ศุภการ สิริไพศาล, 2020) และดำเนินนโยบายต่างประเทศที่สืบทอดจากเจงกีสข่าน ซึ่งให้ความสำคัญกับการใช้แสนยานุภาพทางทหารในการแสวงหาอำนาจและการขยายอาณาเขต ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเพื่อพัฒนาการค้าภายนอก คุปโล่ข่านได้มีพระราชโองการไปยังภูมิภาคชายฝั่งทางทะเลจีนใต้ โดยระบุว่าบรรดาราชสำนักในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ล้วนสวามิภักดิ์ต่อประเทศจีนภายใต้ระบบบรรณาการ ประเทศเหล่านี้จะจัดส่งเครื่องราชบรรณาการและคณะทูตไปพร้อมกัน โดยประเทศที่จัดส่งเครื่องราชบรรณาการเหล่านี้จะได้รับการตอบแทนด้วยสิ่งของมีค่าจากประเทศจีน เช่น ได้รับพระราชทานตราสัญลักษณ์และการอนุญาตให้ทำการค้ากับประเทศจีน (Ptak, 1993) ในขณะที่กองทัพของมองโกลยังคงขยายอิทธิพลควบคุมรัฐที่พิจารณาว่ามีพันธกรณีต้องสวามิภักดิ์อย่างใกล้ชิด เช่น เกาหลี ญี่ปุ่น อันนัม พุกาม ขวา และจักรวรรดิจามปา การที่ราชวงศ์หยวนให้ความสำคัญกับการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการพัฒนาเส้นทางสายไหม ควบคู่ไปกับการใช้กำลังทางทหารเพื่อควบคุมและแทรกแซงกิจการภายในของรัฐอื่น สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศภายใต้ระบบบรรณาการในยุคสมัยดังกล่าว ภายใต้ระบบบรรณาการ รัฐที่ราชวงศ์หยวนใช้กำลังทางทหารรุกรานหรือแทรกแซงทางการเมือง มักมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เน้นความเหนือกว่าของจักรวรรดิจีนต่อรัฐบริวาร โดยพิธีการถวายเครื่องบรรณาการมีความสำคัญลดลง

ในช่วงการก่อตั้งจักรวรรดิมองโกล เจงกีสข่านได้นำกองทัพเข้ารุกรานเกาหลีหลายครั้ง และภายหลังการยึดครองราชวงศ์หยวนได้กำหนดให้เกาหลีถวายหญิงสาวมาบรรณาการเป็นจำนวน 10 คน ในระยะเริ่มต้น (Chen, G., 2001) อย่างไรก็ตาม การรุกรานเกาหลีมิได้ยุติลง เนื่องจากเกาหลีมิได้ปฏิบัติตามข้อกำหนดการถวายหญิงสาวมาบรรณาการ ตามความประสงค์ของ

⁷ มาตรวัดน้ำหนักของจีนในสมัยโบราณ 1 ตันเท่ากับ 50 กิโลกรัม

ราชสำนักหยวน จนกระทั่งเกาหลีกลายเป็นรัฐบริวาร (藩属国) ของราชวงศ์หยวนโดยปริยาย (Song Lian, 1976) ซึ่งแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญจากหลักการความสัมพันธ์ภายใต้ระบบบรรณาการของราชวงศ์ซ่งและถึงที่เน้นหลักการ “ให้มาก รับน้อย” คือ “ให้ความเอื้อเพื่อแก่ผู้มาเยือนจากแดนไกลอย่างมาก แต่ได้รับการตอบแทนกลับมาน้อย (厚往薄来)” เนื่องจากชนชั้นปกครองในสมัยราชวงศ์หยวนนั้นจะมุ่งแสวงหาผลประโยชน์จากเครื่องราชบรรณาการและกิจกรรมทางการค้าสำหรับรัฐที่จักรพรรดิส่งคณะทูตไปเจรจาเพื่อเรียกร้องการสวามิภักดิ์และการถวายเครื่องราชบรรณาการ จะได้รับการอนุญาตให้ทำการค้าโดยตรงกับประเทศจีนและได้รับการคุ้มครองเมื่อถูกรุกรานจากรัฐอื่น ภายหลังจากการถวายบรรณาการ ความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักต่อราชสำนักจึงมุ่งเป้าหมายทางการเมืองเป็นสำคัญ ซึ่งถือเป็นกลไกในการรักษาเสถียรภาพทางการเมืองและเป็นผลประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การดำเนินระบบบรรณาการของราชวงศ์หยวน ซึ่งมีลักษณะสำคัญคือการแสวงหาทรัพยากรที่ล้ำค่าและหายากจากรัฐภายนอก ได้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในของชนชั้นปกครองราชวงศ์หยวนเอง และเป็นการดำรงรักษาสถานะความเป็นจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ โดยละเอียดแนวคิด “การดูแลเอาใจใส่ผู้มาจากการดินแดนไกล (怀柔远人)” อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยจักรพรรดิคุปไต๋ซึ่งเป็นช่วงที่มีความรุ่งเรืองสูงสุด “อัครเสนาบดี (御史)” เจ้าเทียนหลิน (ผู้ตรวจการของราชสำนัก) ได้ถวายฎีกาโดยชี้ให้เห็นถึงความสิ้นเปลืองของทรัพยากรและกำลังคนอันเนื่องมาจากกิจการบรรณาการ เขาเสนอว่าควรให้ความสำคัญกับการบำรุงทุกข์ บำรุงสุขแก่ราษฎรโดยไม่มุ่งเน้นวัตถุมูลค่า เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชนชาติและรัฐต่างๆ ที่อยู่รอบอาณาจักรจีน เนื่องด้วยความต้องการทางวัตถุนั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีที่สิ้นสุด การแสวงหาของมีค่าเป็นที่รับรู้โดยทั่วไป และการสิ้นเปลืองกำลังคนในการขนส่งเครื่องบรรณาการ ย่อมส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพทางการเมืองของราชสำนัก จนกระทั่งในระยะปลายราชวงศ์หยวน การเสื่อมถอยของระบบบรรณาการเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วควบคู่ไปกับการอ่อนแอลงของราชวงศ์ กล่าวได้ว่า ในช่วงที่ระบบบรรณาการมีความรุ่งเรือง รัฐต่าง ๆ ได้นำเครื่องบรรณาการเข้ามาถวายแก่ราชวงศ์หยวน โดยมีลักษณะจำเพาะตามภูมิภาค ในบันทึกเรื่องการเดินทางของมาร์โคโปลโลได้ระบุว่า คณะทูตจากทวีปยุโรปที่เดินทางไปยังจีนมักนำเครื่องใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา เครื่องราชูปโภคสำหรับชนชั้นสูง และสินค้าหลัก 3 ประเภท อันเป็นผลมาจากบทบาทของคณะทูตยุโรปที่มีได้จำกัดอยู่เพียงการติดต่อทางการค้า แต่ยังรวมถึงการเผยแผ่ศาสนา ในขณะที่เครื่องบรรณาการจากภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกสามารถจำแนกได้เป็น 4 ประเภท ได้แก่

1. สินค้าพื้นเมืองที่มีมูลค่าสูง เช่น ไข่มุก งาช้าง อัญมณี และทองคำ
2. สัตว์ที่มีความสำคัญ เช่น เสือ ช้าง นกยูง และเต่ากระ
3. สินค้าเกษตรและสมุนไพรที่มีสรรพคุณทางยา สิ่งเหล่านี้ถือเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับประเทศจีน
4. สตรีรูปงาม ช่างฝีมือ และคนใช้ ถือเป็นธรรมเนียมพิเศษหลังจากการสร้างความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการ

ตามที่ปรากฏในพงศาวดารราชวงศ์หยวน ละโว้ (อาณาจักรโบราณในประเทศไทย) สุโขทัย (อาณาจักรในประเทศไทย) และอยุธยา (อาณาจักรในประเทศไทย) นิยมส่งช้าง เต่ากระ หรือนกยูงเป็นเครื่องราชบรรณาการ (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่, 2564)

รูปแบบทางการค้าขายระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวน

ในปัจจุบัน นักประวัติศาสตร์จำนวนไม่น้อยให้ความสำคัญกับการพิจารณาในด้านการค้าภายใต้กรอบของระบบบรรณาการ หรือบางทีคนมองว่าความสัมพันธ์ทางการค้าในยุคดังกล่าว แท้จริงแล้วคือการดำเนินกิจกรรมทางการค้าภายใต้ระบบการถวายเครื่องราชบรรณาการ อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างระบบบรรณาการกับการค้านั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ โดยมีลักษณะเฉพาะที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยแวดล้อมในแต่ละช่วงเวลา แม้ว่าเครื่องบรรณาการและของตอบแทนจะเป็น

รูปแบบหนึ่งของการแลกเปลี่ยนสินค้า แต่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ทั้งสองฝ่ายได้รับโดยตรงนั้นค่อนข้างจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับผลกำไรที่ได้จากภาคธุรกิจเอกชน ดังนั้น สาระสำคัญของการแลกเปลี่ยนเครื่องราชบรรณาการระหว่างรัฐ กับของตอบแทนจากจักรพรรดิจึงมีนัยสำคัญทางธุรกิจแฝงอยู่ โดยฝ่ายที่เดินทางมาเข้าเฝ้าและถวายเครื่องบรรณาการนั้น นอกเหนือจากการได้รับอนุญาตให้ทำการค้ากับจีนแล้ว ยังได้รับสิทธิพิเศษทางการค้าในด้านต่าง ๆ อีกด้วย ทั้งนี้ คณะทูตส่วนใหญ่ก็มีพ่อค้าชาวฉวนเดินทางมาด้วยเสมอ (สืบแสง พรหมบุญ, 2525) ราชวงศ์หยวนมุ่งเป้าหมายการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ซึ่งปรากฏในกฎระเบียบศุลกากรของจีนที่เรียกว่า “ซือปั่ว” (市舶条例) แม้ว่ากฎหมายดังกล่าวจะเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังและใช้สืบต่อมาในสมัยราชวงศ์ซ่ง แต่เนื้อหายังไม่สมบูรณ์นัก (Chen Gaohua & Wu Tai, 1981) จนกระทั่งในสมัยราชวงศ์หยวน ได้มีการปรับปรุงกฎหมายดังกล่าวเป็นครั้งแรกจำนวน 23 ข้อ ในปี ค.ศ. 1293 (พ.ศ. 1836) และปรับปรุงครั้งที่สองเหลือจำนวน 22 ข้อ (Song Lian, 1976) ในปี ค.ศ. 1314 (พ.ศ. 1857) โดยกำหนดรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมทางการค้าระหว่างประเทศ เพื่อเพิ่มการควบคุมกิจกรรมการค้าและรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นปกครองจากการเก็บภาษี (ค่าต่ง) ส่งผลให้การค้าทางทะเลระหว่างประเทศเป็นระเบียบกว่าในสมัยราชวงศ์ซ่ง อีกทั้งยังได้ลดการจัดเก็บภาษีสำหรับภาคเอกชน นอกจากนี้ กิจกรรมการค้าระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวนมีลักษณะเป็นความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยภาครัฐเป็นผู้มีบทบาทหลัก และภาคเอกชนที่มีอาชีพค้าขายก็มีสิทธิเข้าร่วมด้วย กุบไลข่านได้มีพระราชโองการให้เสนาบดีกรมธรรมการ (礼部)⁸ ทำหน้าที่บริหารความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักกับรัฐภายนอกภายใต้ระบบบรรณาการเป็นหลัก และให้เป็นหัวหน้าฝ่ายพิธีการ (侍仪司)⁹ (Song Lian, 1976) นอกจากนี้ ยังมีการจัดตั้งสถาบันอยู่ยง (会同馆) เป็นสถาบันวิเทศสัมพันธ์ เพื่อรับผิดชอบการต้อนรับคณะทูต นักเดินทาง และพ่อค้าจากต่างแดน รวมถึงการรับและเก็บเครื่องบรรณาการ ตลอดจนบันทึกข้อมูลพื้นฐานของแต่ละประเทศตามการสอบถาม เช่น ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่น หรือระยะทางการเดินทาง เพื่อรวบรวมข้อมูลเหล่านี้จัดทำเป็นหนังสือภาพ สถาบันอยู่ยงได้จัดเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกและให้บริการล่ามแปลภาษาแก่แขกจากต่างแดน ดังนั้น สถาบันอยู่ยงจึงมิได้เป็นเพียงสถานที่พักอาศัย แต่ยังเป็นศูนย์กลางของการซื้อขายสินค้าและการล่าม ราชวงศ์หยวนจึงได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการแลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมที่เฟื่องฟูและมีความเจริญรุ่งเรืองมากกว่าในสมัยราชวงศ์ฮั่นและซ่ง และยังได้รับผลกำไรมหาศาลจากการค้าขายภายใต้ระบบบรรณาการนับตั้งแต่รัชสมัยจักรพรรดิกุบไลข่าน เป็นต้นมา

เครือข่ายเส้นทางการขนส่งผ่านทางเส้นทางสายไหมทางบกและทางทะเลได้ขยายขอบเขตครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางยิ่งขึ้น ตามบันทึกของนักประวัติศาสตร์เว่ยชู่ (ค.ศ. 1303-1372) กล่าวว่า “ผู้คนจากทั่วทุกสารทิศ ไม่ว่าไกลนับหมื่นลี้ หรือใกล้ร้อยลี้ สามารถเดินทางมาได้อย่างไร้อุปสรรคขัดขวางใด ๆ (四方之士，远者万里，近者数百里，航川輿陆，自东西南北而至者，莫有为之限隔)” การขนส่งสินค้าผ่านเส้นทางสายไหมทางบกส่วนใหญ่อาศัยม้าและอูฐเป็นพาหนะหลัก แต่มีข้อจำกัดด้านปริมาณและน้ำหนัก สำหรับสินค้าโภคภัณฑ์มักนิยมใช้เส้นทางทะเล เนื่องจากการขนส่งทางเรือเหมาะสมกับสินค้าที่มีปริมาณหรือน้ำหนักมาก การใช้เส้นทางทางบกและทางทะเลควบคู่กันเป็นการส่งเสริมและขยายเครือข่ายการค้าให้กว้างไกลยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ราชวงศ์ต่าง ๆ ล้วนมีกฎระเบียบที่เข้มงวดสำหรับการค้าระหว่างประเทศ โดยเฉพาะการควบคุมประเภทสินค้า เช่น ทองคำ เงิน ทองแดง หรือเหล็ก ซึ่งเป็นสินค้าห้ามนำเข้าหรือส่งออกนอกระบบบรรณาการหรือการพระราชทาน โดยทั่วไปแล้ว ทองคำ เงิน เหริยญ และเงินตรามักเป็นสิ่งที่พระราชทานเพื่อตอบแทน โดยมีได้คำนึงถึงมูลค่าที่คุ้มค่ากับเครื่องบรรณาการที่ได้รับมา ส่วนเครื่องบรรณาการมักเป็นสินค้าพื้นเมืองที่หายากหรือล้ำค่า ซึ่ง

⁸ ขุนนางชั้นสูงที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม การศาสนา การศึกษา และการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก

⁹ ผู้กำกับดูแลเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติทางการทูต หัวหน้าฝ่ายพิธีการเป็นขุนนางระดับ 3 ขั้นโท สังกัดกระทรวงพิธีการ ซึ่งจัดตั้งขึ้นเมื่อจักรพรรดิกุบไลข่านตั้งรัชศกเป็นจื้อหยวนในปี ค.ศ. 1271

มีสถานะเป็นสัญลักษณ์ของการยอมรับอำนาจที่เหนือกว่าและเพื่อสนองความต้องการของชนชั้นปกครองเท่านั้น แต่สำหรับธุรกิจภาคเอกชน ผลกำไรจากการค้าขายคือวัตถุประสงค์หลัก ผู้ค้าจึงให้ความสำคัญกับการจำหน่ายสินค้าที่เป็นที่นิยมในตลาดเป็นอันดับแรก จากข้อมูลเกี่ยวกับประเภทสินค้าที่นำเข้าและส่งออกผ่านเส้นทางสายไหมทางบกในเอกสารโบราณจีน เช่น เต้าอี้จื่อเล่ (岛夷志略)¹⁰ ต้าเต๋อหนานไห่จื่อ (大德南海志)¹¹ และพงศาวดารราชวงศ์หยวน พบว่าสินค้านำเข้าหลักคือ ผ้าไหม ของพื้นเมือง สมุนไพร เครื่องหอม และอัญมณี ซึ่งสามารถจัดเป็นสินค้าฟุ่มเฟือย ส่วนสินค้าส่งออกภายนอกจักรวรรดิ ได้แก่ โลหะมีค่า ผ้าไหม ยาจีน และเครื่องฟอซเลนที่เป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม หรือของใช้ในชีวิตประจำวันที่เน้นการใช้งานเป็นหลัก ประเภทสินค้าที่นำเข้าโดยเส้นทางสายไหมทางทะเลมีของล้ำค่า สมุนไพร และเครื่องหอมเป็นหลัก ตามหลักฐานจากต้าเต๋อหนานไห่จื่อ พบว่าเฉพาะด่านท่าเรือกวางโจวแห่งเดียว สินค้าขาเข้ามีมากถึง 7 ประเภท และสามารถแยกย่อยได้ถึง 70 ชนิด (Chen Dazhen, 1985) ท่าเรือเฉียนโจวถือเป็นท่าเรือที่ใหญ่ที่สุดของจีนในสมัยนั้น และเป็นศูนย์รวมสินค้าจากต่างแดนมากที่สุดแห่งหนึ่ง (Wu Cheng, 1983) ส่วนสินค้าส่งออกหลัก ได้แก่ ผ้าไหม ผ้าฝ้าย เครื่องเคลือบดินเผา ยาจีน และใบชา เนื่องจากการขยายเครือข่ายเส้นทางทะเลที่กว้างขวางกว่าในอดีต สินค้าเหล่านี้จึงถูกแพร่กระจายไปยังประเทศและภูมิภาคต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ส่งผลให้การค้าทางทะเลประสบความสำเร็จอย่างสูงในสมัยราชวงศ์หยวน จนอาจกล่าวได้ว่าไม่มีประเทศใดในโลกร่ำรวยเท่าอาณาจักรจีนในยุคนั้น (Li Ying & Liu Chunxia, 2005)

ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศในราชวงศ์หยวน

ราชวงศ์หยวนแสดงให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการเปิดรับโลกภายนอกผ่านการติดต่อกับนานาประเทศ โดยอนุญาตให้วัฒนธรรมต่างถิ่นเผยแพร่เข้าสู่ราชอาณาจักรได้ ควบคู่ไปกับการสนับสนุนการเผยแพร่วัฒนธรรมจีนออกสู่ภายนอก นอกเหนือจากการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นแล้ว ราชวงศ์หยวนยังสนับสนุนการอพยพหรือการย้ายถิ่นฐานเพื่อการรวมตัวของกลุ่มชาติพันธุ์และทำให้ประเทศจีนมีชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการรับเอาวัฒนธรรม ศาสนา และเทคโนโลยีจากต่างแดนมายังแผ่นดินจีน แม้ว่าชนชั้นปกครองของราชวงศ์หยวนจะยึดมั่นในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และดำรงอำนาจสูงสุด แต่พวกเขามีทัศนคติที่เปิดกว้างต่อศาสนาอื่น ดังที่เจงกิสข่านได้แสดงความคิดเห็นว่าทุกศาสนามีสถานะเท่าเทียมกันและไม่ควรแบ่งแยก (Atwood, 2004) กุบไลข่านและเจงกิสข่านมิได้ให้ความสำคัญกับลัทธิขงจื้อแต่เพียงอย่างเดียว แต่เปิดรับแนวคิดอื่น ๆ ซึ่งแตกต่างจากราชวงศ์อื่น ถึง และซ่ง ซึ่งลดอุปสรรคต่อการเข้ามาของวัฒนธรรมต่างชาติ ด้วยเหตุนี้ นอกจากพุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอินเดีย ศาสนาอิสลาม ศาสนาฆราวาส ศาสนาแบบทวินิยม (Dualism) เชื่อในพลังแห่งความดี (แสงสว่าง) และพลังแห่งความชั่ว (ความมืด) ที่ต่อสู้กันอยู่ มีความพยายามที่จะผสมผสานความเชื่อจากศาสนาโซโรอัสเตอร์ ศาสนาคริสต์ และศาสนาพุทธเข้าด้วยกัน “ศาสนาแห่งแสงสว่าง” (明教) จึงได้รับการอนุญาตให้เผยแพร่ในประเทศจีน ทำให้ยุคราชวงศ์หยวนมีความหลากหลายทางศาสนาและเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมจีนอย่างลงตัว ศาสนาอิสลามซึ่งเริ่มเข้ามาในประเทศจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ถังได้เติบโตอย่างรวดเร็วในยุคราชวงศ์หยวน เนื่องจากการเดินทางเข้ามาของกลุ่มคนอาหรับ เปอร์เซีย และเติร์กจำนวนมากผ่านเส้นทางสายไหมทางบก จนกระทั่งเกิดกลุ่มชาติพันธุ์ใหม่คือชาวฮุย เพื่อจัดการชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามา ราชวงศ์หยวนได้ดำเนินนโยบายการอนุญาตให้ขอทะเบียนบ้านในจีน แม้ว่าหลักฐานจำนวนผู้ย้ายถิ่นจะยังไม่ชัดเจน แต่คาดการณ์ได้ว่ามีจำนวนมากกว่าในสมัยราชวงศ์ถัง อันเป็นผลจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์และระยะทางที่ยาวไกลของการเดินทาง

¹⁰ เอกสารทางภูมิศาสตร์และการค้าทางทะเลที่สำคัญจากสมัยราชวงศ์หยวน ครอบคลุมพื้นที่กว่า 220 แห่ง ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อินเดีย ตะวันออกกลาง และแอฟริกาตะวันออก บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ ภูมิภาคนั้น สินค้า วัฒนธรรม และการปกครองของดินแดนต่าง ๆ เรียบเรียงโดย 汪大渊 (ค.ศ. 1330-1339) นักเดินทางและนักภูมิศาสตร์ชาวจีน

¹¹ เอกสารประวัติศาสตร์สำคัญจากสมัยราชวงศ์หยวนที่บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับ เส้นทางทางการค้าทางทะเล เมืองท่า สินค้า และรัฐบาลในการในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่างศตวรรษที่ 13-14

ในขณะเดียวกัน เทคโนโลยีด้านวิทยาศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมที่ทันสมัยจากต่างประเทศก็เข้ามาในจีนเช่นเดียวกัน เพื่ออำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการพื้นที่และการแลกเปลี่ยนกับต่างประเทศ ราชวงศ์หยวนได้กำหนดให้ภาษามองโกล ภาษาจีน และภาษาเปอร์เซียเป็นภาษาราชการ และจัดตั้งหน่วยงานล่ามแปลภาษา นอกจากการแปลพระราชโองการแล้วยังมีการแปลตำราทางศาสนา วรรณคดี ปกตินดาราศาสตร์ การแพทย์ และเทคโนโลยี เช่น พันธสัญญาใหม่ของศาสนาคริสต์ และเรื่องราวของอเล็กซานเดอร์มหาราชเป็นภาษามองโกล และ “ไมจิง” ตำราชีพรคศาสตร์ (脉经) (การวินิจฉัยโรคจากการจับชีพจร) และ ตำรับยาพันเหรียญทอง (千金方) ทฤษฎีพื้นฐาน การวินิจฉัยโรค การรักษาด้วยวิธีต่างๆ (เช่น การฝังเข็ม การรมยา) การดูแลสุขภาพ และสุขอนามัย เป็นตำราแพทย์แผนจีนที่มีชื่อเสียงและมีความสำคัญอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ การแพทย์แผนจีน ได้รับการแปลเป็นภาษาเปอร์เซีย (فارسی) เป็นภาษาอิหร่านตะวันตก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มภาษาอิหร่านในตระกูลภาษาอินโด-ยูโรเปียน และนำไปรวมกับตำราอื่น ๆ เรียบเรียงเป็นตำราการแพทย์ภาษาเปอร์เซียที่ครอบคลุมเนื้อหาที่หลากหลาย ในขณะเดียวกัน ตำราการแพทย์จากอาหรับและเปอร์เซียก็เข้ามาในจีนเช่นกัน โดยเฉพาะสูตรตำรับยาอาหรับ (回回药方) ซึ่งได้รับการยอมรับและประยุกต์ใช้ในวงการแพทย์แผนจีน รวมถึงมีการอ้างอิงในตำราอื่น ๆ เช่น ตำราการแพทย์อาหารเป็นยา (饮膳正要) หลักฐานเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายในการแลกเปลี่ยนทางการแพทย์ระหว่างประเทศในยุคราชวงศ์หยวน

ในด้านปักษินดาราศาสตร์ การขยายอำนาจของมองโกลทางตะวันตกทำให้การคมนาคมทางบกสะดวกขึ้น ส่งผลให้นักดาราศาสตร์และปักษินดาราศาสตร์ที่ก้าวหน้าจากโลกอาหรับ-อิสลามเข้ามาในประเทศจีน และได้นำความรู้ทางด้านนี้เข้ามาด้วย ก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางดาราศาสตร์ในยุคนี้ ราชสำนักหยวนภายใต้การสนับสนุนของกุบไลข่านได้แต่งตั้งญามาต อัล-ดีน อิบน์ ตะฮ์ อัล-บุคอรี นักดาราศาสตร์ชาวเปอร์เซีย ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญในองค์กรวิทยาลัยดาราศาสตร์หลวง เขาได้ประพันธ์ปักษินจันทรคติจีน (万年历) ตามหลักดาราศาสตร์อิสลาม และนำไปใช้ทั่วอาณาเขตหยวน นอกจากนี้ เขายังได้ประดิษฐ์เครื่องมือทางดาราศาสตร์ 7 ชิ้น เพื่อใช้งาน ณ หอดูดาวหยวนต้าตู ในส่วนของศิลปวัฒนธรรม ผลงานของนักกวี นักเขียน นักดนตรี และนักฟุ่กันจากต่างแดนมีความโดดเด่นไม่แพ้ศิลปินชาวจีน เช่น บทประพันธ์ของซาตุลล่า (萨都刺) ชาวมุสลิม และไห่เสียน (迺贤) ชาวเตอร์กิช รวมถึงเกาเค่กง (高克恭) จิตรกรชาวหุยที่มีชื่อเสียงด้านการวาดภาพธรรมชาติ และได้รับการยกย่องเคียงคู่กับเจ้าเหมิงฝู่ (赵孟頫) ซึ่งทั้งสองท่านเป็นจิตรกรที่ได้รับการเคารพอย่างสูงในวงการศิลปะจีนมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของราชวงศ์หยวน

การติดต่อและการแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวนได้พัฒนาถึงขีดสูงสุด ซึ่งเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านนโยบายต่างประเทศ กฎระเบียบทางธุรกิจและระบบการคมนาคม ในด้านนโยบายการต่างประเทศ เนื่องจากเจงกิสข่านและทายาทของเขามองตนเองเป็น “จักรพรรดิโลก (普世君主)” และดำเนินนโยบายต่างประเทศภายใต้แนวคิดการเป็นพลเมืองโลก ซึ่งเป็นแนวความคิดที่เปิดกว้าง แต่ขัดกันอย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับราชวงศ์ที่เป็นทางการตามประเพณีในประวัติศาสตร์จีน (正统王朝) ที่ถือว่าทกรรมที่เรียกว่า “หวาอีจื่อเปี่ยน” (华夷之辨)¹² ดังนั้น ขนชั้นปกครองของราชวงศ์หยวนจึงมีวิสัยทัศน์การเปิดออกสู่ภายนอกที่ชัดเจนทั้งด้านการบริหารภายในประเทศและการสร้างความสัมพันธ์กับนานาประเทศ ถึงแม้จะมีการแผ่ขยายอาณาเขตหรือบังคับให้อ่อนน้อมสวามิภักดิ์ต่อจีน แต่กัหนีสงครามและการสังหารที่มีความโหดร้ายทารุณไม่แพ้แต่ในเวลาเดียวกัน การทำสงครามนอกประเทศก็เป็นการขยายอาณาเขตไปยังภูมิภาคซึ่งทำให้ราชวงศ์หยวนได้รับเอาวัฒนธรรม

¹² แนวคิดสำคัญในปรัชญาการเมืองและการแบ่งแยกทางวัฒนธรรมของจีนโบราณ โดยเน้นความเหนือกว่าทางวัฒนธรรมสำหรับที่ราบภาคกลางแผ่นดินจีน เพื่อสร้างระเบียบอาณาเขตที่มีอำนาจรัฐในที่ราบภาคกลางที่เป็นทางการตามประเพณีเป็นจุดศูนย์กลาง

ต่าง ๆ และช่วยเปิดโลกทัศน์ให้ชนชั้นปกครองของราชวงศ์หยวน และยังเป็นการจัดอุปสรรคบนเส้นทางการติดต่อ ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในด้านกฎระเบียบทางธุรกิจ ราชวงศ์หยวนให้ความสำคัญกับการค้าอย่างมาก เนื่องด้วยชาวมองโกลเป็นชนเผ่าเร่ร่อน อาหารการกินด้วยการล่าสัตว์มาก่อนเป็นเวลายาวนาน กิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าจึงมีความเจริญมากกว่าสังคมเกษตรกรรม เมื่อถึงคราวขยายอำนาจด้วยการทำสงครามนอกอาณาเขต รายได้หลักของราชสำนักหยวนมักมาจากการยึดทรัพย์สิน แต่ในช่วงเวลาปกติก็ต้องพึ่งพารายได้จากการเกษตรกับการค้าขายเป็นหลัก เพื่อเพิ่มรายได้และผลประโยชน์ที่ได้มาจากการค้าระหว่างประเทศ ราชวงศ์หยวนให้ความสำคัญกับการค้าขายในระบบบรรณาการ และให้ความสำคัญกับตำแหน่งทางการทูตมากกว่าราชวงศ์อื่น ๆ โดยมีการจัดตั้งเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานราชการเพื่อควบคุมดูแลกิจกรรมการค้า เช่น ชื่อ้อซือ (市易司) กรมการค้าที่กำกับดูแลเรื่องการค้าภายในประเทศและการค้าระหว่างประเทศ ชื่อ่ปั่วซือ (市舶司) กรมศุลกากรไหวหยวนอี (怀远驿) สถานีพักแรมสำหรับชาวต่างชาติ หรือ ที่พักสำหรับทูตและพ่อค้าวาณิชที่เดินทางมายังเมืองหลวง เป็นต้น ราชสำนักหยวนได้ออกกฎระเบียบใหม่และปรับปรุงกฎหมายเดิมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจัดตั้งจุดพักและเจ้าหน้าที่ตามเส้นทางการขนส่งทั้งทางบกและทางทะเล เพื่ออำนวยความสะดวกและรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย นอกจากนี้ ยังมีการลดภาษีสำหรับการค้าของภาคเอกชน ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้การค้าระหว่างประเทศเติบโตอย่างรวดเร็วจนถึงจุดสูงสุด และส่งผลให้การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศมีความเจริญก้าวหน้าตามมา

ในด้านระบบคมนาคม เส้นทางการขนส่งทางบกและทางทะเลเป็นเส้นทางเชื่อมโยงที่สำคัญในการติดต่อสื่อสารระหว่างจีนกับนานาประเทศ โดยมีนักเดินทาง ทูต และพ่อค้าวาณิชเดินทางเข้าออกประเทศจีนอย่างต่อเนื่อง การค้าขายระหว่างประเทศผ่านเส้นทางสายไหมจึงรุ่งเรืองอย่างมาก สินค้าหลากหลายจากจีนถูกเผยแพร่ไปยังต่างประเทศและภูมิภาคอื่น ๆ ในขณะเดียวกัน สินค้าหายากที่มีมูลค่าสูงก็หลั่งไหลเข้ามาในประเทศจีนเช่นกัน ความหลากหลายของสินค้าที่มากกว่าในสมัยราชวงศ์ถังและซ่ง รวมถึงเครือข่ายเส้นทางสายไหมทั้งทางบกและทางทะเล ได้กลายเป็นส่วนประกอบสำคัญของเครือข่ายการค้าโลก การพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในยุคนี้เริ่มต้นจากการค้าขาย และตามมาด้วยการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ซึ่งประกอบด้วยศาสนา เทคโนโลยีวิทยาศาสตร์ และวรรณคดี ที่เป็นรูปแบบสำคัญของการแลกเปลี่ยน

สรุป

การศึกษาระบบบรรณาการเพื่อความสัมพันธ์กับต่างประเทศในสมัยราชวงศ์หยวน สะท้อนให้เห็นถึงวิสัยทัศน์ที่เปิดกว้างของชนชั้นปกครองมองโกล ภายใต้แนวคิดการเป็นจักรพรรดิโลก ราชวงศ์หยวนมีความแตกต่างจากราชวงศ์อื่น ๆ ของจีนอย่างชัดเจนในด้านโครงสร้างทางสังคม การปกครอง นโยบายทางเศรษฐกิจ ทัศนคติทางวัฒนธรรมและศาสนา รวมถึงความสัมพันธ์กับชาวอื่น ซึ่งเป็นผลมาจากการเป็นราชวงศ์ที่ก่อตั้งโดยชนชาติที่ไม่ใช่ชาวฮั่นและมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตามราชวงศ์หยวนนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงบริบทสังคมโลก มีการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนกับต่างชาติอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ทั้งด้านการค้า วัฒนธรรม ศาสนา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี บทความนี้ชี้ให้เห็นแนวคิดเชิงบวก จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ราชวงศ์หยวนเป็นจุดเริ่มต้นของการเชื่อมโยงระหว่างระบบบรรณาการกับปัจจัยสำคัญ ประกอบด้วย (1) พัฒนาระบบคมนาคมทั้งทางบกและทางทะเล เกิดระบบการคมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพ (2) จัดตั้งหน่วยงานดูแลการค้าและอำนวยความสะดวกแก่ชาวต่างชาติ (3) ปรับปรุงกฎศุลกากรเพื่อเสริมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย และลดอัตราภาษีเพื่อกระตุ้นการค้า (4) ส่งเสริมความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ นำมาซึ่งการแลกเปลี่ยนทางศาสนา ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม วิทยาการ และเทคโนโลยี และ (5) ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ นำมาซึ่งนโยบาย

ต่างประเทศที่เปิดกว้าง กฎระเบียบทางธุรกิจที่เอื้อต่อการค้า แม้ว่าจุดเริ่มต้นของการขยายอำนาจด้วยสงครามระบบ
บรรณาการ แต่นำมาซึ่งการเชื่อมโยงโลกตะวันออกและตะวันตก ทั้งหมดนี้ส่งต่อผ่านกาลเวลา การพัฒนาปรับเปลี่ยนต่อยอด
อารยธรรมจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่. (2021). *ความสัมพันธ์ไทย-จีนจากเอกสารสมัยราชวงศ์หยวน หมิง ชิง*. สำนักวรรณกรรมและ
ประวัติศาสตร์.
- พันธกานต์ อัสวโชค และ สุรีย์ ชุณหเรืองเดช. (2024). การศึกษาวาทกรรมเพื่อรักษาอธิปไตยอำนาจรัฐในที่ราบภาคกลางจีน
โบราณ ผ่านอุดมการณ์ “โลกห้าไต้ฟ้า” ในนวนิยายจีนเรื่อง “สามก๊ก”. *วารสารจีนวิทยา*, 18(2), 1-23.
- พิภู บุชบก และ ศุภการ สิริไพศาล. (2020). ความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยราชวงศ์ฉิน
ถึงราชวงศ์หยวน. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*, 40(3), 62-74.
- สืบแสง พรหมบุญ. (2525). *ความสัมพันธ์ในระบบบรรณาการระหว่างจีนกับไทย ค.ศ. 1282-1853* (พิมพ์ครั้งที่ 7).
สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ภาษาอังกฤษ

- Atwood, C. P. (2004). Validation by Holiness or Sovereignty: Religious Toleration as Political Theology in
the Mongol world empire of the Thirteenth Century. *The International History Review*, 26(2), 237-256.
- Ptak, R. (1993). Yuan and Early Ming Notices on the Kayal Area in South India. *Bulletin de l'École française
d'Extrême-Orient*, 80(1), 137-156.

ภาษาจีน

- Chen Dazhen 陈大震. (1985). *大德南海志*. 广东人民出版社.
- Chen, G. (2001). *元朝与高丽关系研究*. 中华书局.
- Chen Gaohua 陈高华 & Wu Tai 吴泰. (1981). *宋元时期的海外贸易*. 天津人民出版社.
- Chen Yingxia 陈颖霞. (2006). *元朝中国与东南亚的药物交流与贸易*. 暨南大学硕士学位论文.
- Li Ying 李莹 & Liu Chunxia 刘春霞. (2005). *试论元朝之对外贸易与文化交流*. 沈阳航空工业学院学报, 22(6),
89-91.
- Shi Yuntao 石云涛. (2019). *元代丝绸之路及其贸易往来*. 人民论坛, -(14), 142-144.
- Song Lian 宋濂. (1976). *元史*. 中华书局.
- Wu Cheng 吴澄. (1983). *吴文正集卷二八*. 台湾商务印书馆.
- Wu Yungaowa 乌云高娃. (2017). *元代驿站、客馆的建设及经济文化交流*. 青海师范大学学报 (哲学社会
科学版), 39(6), 72-76.
- Xiang Da 向达. (2012). *中西交通史*. 岳麓书社.